Δεοντολογικά, ηθικά και νομικά ζητήματα στην ιατρική πράξη

■ Δρ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΧΑΤΖΗΤΟΛΙΟΣ
Διοικητής και Πρόεδρος του ΔΣ της Α' ΔΥΠΕ Κεντρικής Μακεδονίας - Αναπληρωτής Καθηγητής της Ιατρικής Σχολής του ΑΠΘ

Οι θεμελιώδεις αξίες, που διέπουν την άσκηση της Ιατρικής παραμένουν, παρά την πάροδο του χρόνου, αναλλοίωτες, όπως διαμορφώθηκαν από τις Ιπποκράτειες αντιλήψεις και την καταλυτική επίδραση της Χριστιανικής Ηθικής.

Η Ιπποκρατική δεοντολογία, που εκφράσθηκε σε όλα τα έργα του επιφανούς αυτού Έλληνα ιατροφιλόσοφου της αρχαιότητας, με γνωστότερο εν προκειμένω τον «Όρκο», στον οποίο ακόμη ορκίζονται οι νέοι ιατροί, εξακολουθεί να ισχύει μέχρι σήμερα. Ωστόσο, οι συνθήκες και η μορφή άσκησης της Ιατρικής, υπόκεινται σε συνεχείς μεταβολές.

Η ταχεία εξέλιξη της Ιατρικής επιστήμης, της Γενετικής και της Βιοτεχνολογίας έχει ως αποτέλεσμα όχι μόνον τη συνεχή μεταβολή και βελτίωση των επιστημονικών δεδομένων, αλλά και τη γένεση νέων αντιλήψεων, προβληματισμών και διλημμάτων, σχετικά με την άσκηση και τους σκοπούς της Ιατρικής, τις έννοιες της υγείας και της ασθένειας, την υπέρμετρη αύξηση των δαπανών στο χώρο της Υγείας και την γένεση νέων μορφών σχέσεων μεταξύ ιατρού και ασθενή, με την αποπροσωποποίησή τους, καθώς η φροντίδα Υγείας παρέχεται πλέον και στο πλαίσιο μεγάλων Νοσοκομείων και Οργανισμών. Η Ηθική και το Δίκαιο στην εποχή μας δοκιμάζονται, προσπαθώντας να παρακολουθήσουν τις ραγδαίες εξελίξεις της Βιοτεχνολογίας, που ανατρέπουν κατεστημένες κοινωνικές και κοσμοθεωριακές αντιλήψεις.

Η ταχεία εξέλιξη της Ιατρικής επιστήμης, της Γενετικής και της Βιοτεχνολογίας έχει ως αποτέλεσμα όχι μόνον τη συνεχή μεταβολή και βελτίωση των επιστημονικών δεδομένων, αλλά και τη γένεση νέων αντιλήψεων, προβληματισμών και διλημμάτων.

Είναι φανερό ότι η Ιατρική, ως επιστήμη που ασχολείται με την πρόληψη και θεραπεία των ασθενειών και, κατ' επέκταση, με τα υπέρτατα αγαθά της ανθρώπινης Ζωής και Υγείας, παρουσιάζει ιδιαίτερη ανάγκη τήρησης ενός δεοντολογικού πλαισίου ως βάση για την άσκησή της. Ενός πλαισίου που αναδεικνύει, στη σχέση ιατρού και ασθενούς, τη συναίσθηση της κοινωνικής αποστολής, την αμοιβαία εμπιστοσύνη, την αλληλεγγύη και αγάπη προς τον συνάνθρωπο, τον σεβασμό της ανθρώπινης ζωής και αξίας, της προσωπικότητας και της ελεύθερης βούλησης.

Ενός πλαισίου που προστατεύει τον ασθενή από μία σχέση μυστικισμού, εξουσίασης ή και εκμετάλλευσης - που προστατεύει όμως και τον ιατρό από αβάσιμες σε βάρος του προσφυγές, που οφείλονται σε εξωπραγματικές πολλές φορές απαιτήσεις για τα αποτελέσματα και το «θαύμα» της ιατρικής πράξης, αλλά και στη μη αποδοχή του γεγονότος ότι, από τη φύση της, η ζήτηση των υπηρεσιών του ιατρού, συνιστά ανάληψη και από μέρους του αρρώστου της ευθύνης για ορισμένες ταλαιπωρίες και κινδύνους.

Οι προσφυγές κατά των ιατρών στα πειθαρχικά όργανα ή τη δικαιοσύνη με την επίκληση ότι ο ιατρός έγινε υπαίτιος βλάβης έννομου αγαθού, όπως η σωματική ακεραιότητα, η υγεία και η προσωπική ελευθερία, λόγω πλημμελούς ή κακότεχνης άσκησης της Ιατρικής, δεν λαμβάνουν πολλές φορές υπόψιν τους το προφανές, ότι δηλαδή το καθήκον του ιατρού να προασπίσει την Υγεία προϋποθέτει, συχνά, προς όφελος πάντα του ασθενούς, την απαραίτητη «προσβολή» της σωματικής ακεραιότητάς του, από την απλή περίπτωση της χορήγησης φαρμακευτικής αγωγής ή της φλεβοκέντησης, μέχρι τη σύνθετη των χειρουργικών επεμβάσεων. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, εξάλλου, αίρεται, υπό τις προϋποθέσεις του νόμου, ο αδικοπρακτικός χαρακτήρας και το αξιόποινο της προσβολής αυτής.

Η τάση αυτή προσφυγών των αρρώστων, αυξανόμενη στις μέρες μας, συνεργούντων δυστυχώς και ορισμένων ΜΜΕ που επιδεικνύουν κάποτε υπερβάλλοντα ζήλο στην παρουσίαση ακόμη και μη αποδεδειγμένων ιατρικών λαθών, με φαινόμενα παραπλάνησης της κοινής γνώμης και αρνητικών γενικεύσεων για ολόκληρο το Ιατρικό Σώμα, έχει ως συνέπεια τη δημιουργία αισθήματος ανασφάλειας στον ιατρό, με αποτέλεσμα τον δισταγμό, τη μη λήψη πρωτοβουλιών, την αναστολή κατά την εκτέλεση του ιατρικού έργου και την άσκηση εν τέλει αμυντικής Ιατρικής, που καταλήγει εις βάρος του ασθενούς. Η πλήρης ενημέρωση του ασθενούς πριν από την εκτέλεση μιας ιατρικής πράξης, η ενημερωμένη ως εκ τούτου συναίνεσή του, ή και η συγκατάθεση των οικείων του, αποτελούν σημαντικότατα στοιχεία για τον περιορισμό της αναζήτησης ευθύνης, στην περίπτωση δυσμενούς έκβασης, που βέβαια δεν οφείλεται σε αμέλεια.

Το άρθρο αποτελεί την εναρκτήρια ομιλία του κ. Χατζητόλιου, Προέδρου της Οργανωτικής Επιτροπής της Διημερίδας «Δεοντολογικά, Ηθικά και Νομικά Ζητήματα στην Ιατρική Πράξη», στην εν λόγω Διημερίδα που έλαβε χώρα την Παρασκευή 10 Νοεμβρίου 2006 στην Αίθουσα τελετών του ΑΠΘ.

Εύλογα υποστηρίζεται ότι η ιατρική πράξη αποτελεί πρόκληση για το Σύγχρονο Δίκαιο, δεδομένου ότι αυτή προηγείται των Δογματικών Θεωριών, που αναγκάζονται να καλύψουν εκ των υστέρων τα κενά, τα οποία κάθε φορά εμφανίζονται από νέες μεθόδους και πρακτικές της Ιατρικής επιστήμης. Έτσι, οι εφαρμογές γύρω από τα θέματα της Αναπαραγωγής και της Γενετικής εξώθησαν το Δίκαιο σε μια πιο σύγχρονη και πρακτική θεώρηση, περί του πότε και πως αρχίζει η ανθρώπινη ζωή. Από την άλλη, οι μέθοδοι για την μηχανική παράταση της ζωής και οι μεταμοσχεύσεις, δημιούργησαν την ανάγκη να τεθούν δικαιϊκά τα όρια του θανάτου, με την αναγνώριση του εγκεφαλικού θανάτου ως πέρατος της ζωής.

Ζητήματα άλλωστε του Ιατρικού Δικαίου που αναφέρονται σε έννομα αγαθά της ζωής, κοινωνικά δικαιώματα και δικαιώματα των ασθενών, όταν παρουσιάζονται υπό καθεστώς σύγκρουσης, όπως στις περιπτώσεις της ευθανασίας, των αμβλώσεων, του ιατρικού απορρήτου, των επεμβάσεων αλλαγής φύλου, των πειραμάτων στον άνθρωπο, της επιλογής φύλου, της κλωνοποίησης και της ευγονικής, έχουν εντείνει τον προβληματισμό για το πώς θα αποτυπωθεί η ισορροπία μεταξύ των κανόνων Δημοσίας Τάξεως και της βούλησης, της αυτονομίας και του αυτοκαθορισμού του ατόμου. Έτσι, για παράδειγμα, ζητούμενο αποτελεί η έκταση εφαρμογής του Ιατρικού Απορρήτου από τις «κατά συνθήκη» παραβιάσεις που το απειλούν, όπως οι αναφορές προσωπικών δεδομένων του ασθενούς σε δημόσια έγγραφα, φορολογικά παραστατικά, αρχεία Νοσοκομείων, δημοσιεύματα των ΜΜΕ, έγγραφα κοινωνικών και ιδιωτικών ασφαλίσεων, Βιβλιάρια Υγείας και Πρόνοιας ή και σύγχρονους ηλεκτρονικούς φακέλους.

Πεδίο συγκρούσεως, εξάλλου, από ιατρονομική, ηθική και θεολογική θεώρηση, αποτελεί το πρόβλημα της ευθανασίας, που έχει εγείρει παγκόσμια διαμάχη για τα όρια μεταξύ της φροντίδας ασθενών τελικού σταδίου και της μηχανικής παράτασης της ζωής τους. Η παρέμβαση εδώ της έννομης τάξης για την πλήρη προστασία της ζωής, συγκρούεται με την Συνταγματικά κατοχυρωμένη αυτοδιάθεση του ατόμου και την ελευθερία της προσωπικότητας του, τα όρια της ιατρικής κρίσης και απόφασης, με την ελευθερία επιλογής από τον ασθενή της ιατρικής του αντιμετώπισης και το δικαίωμά του στον αξιοπρεπή θάνατο.

Στη χώρα μας, από πλευράς νομοθεσίας στον τομέα της δεοντολογίας, μετά από μια 50ετή σχετική απραξία, με το ΒΔ του 1955 «Περί Κανονισμού Ιατρικής Δεοντολογίας» να ισχύει μέχρι πρόσφατα, ψηφίσθηκε, με τον Ν.3418/2005, ο νέος «Κώδικας Ιατρικής Δεοντολογίας», κάτι που απετέλεσε χρόνιο αίτημα της ιατρικής κοινότητας, αλλά και αναγκαιότητα εναρμόνισης της Ελληνικής Νομοθεσίας με τις αρχές της Ευρωπαϊκής δεοντολογίας, όπως είχαν ήδη από το 1987 διατυπωθεί από τη Διαρκή Επιτροπή των Ιατρών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

Ο νέος «Κώδικας Ιατρικής Δεοντολογίας» επιχειρεί, μέσα από έναν συγκερασμό ανθρωπίνων αξιών και τεχνοκρατικών κριτηρίων, να εκσυγχρονίσει το θεσμικό πλαίσιο και να καθιερώσει έναν κώδικα καθηκόντων και δικαιωμάτων που να ανταποκρίνεται στις σύγχρονες απαιτήσεις της κοινωνίας και της επιστήμης και να προάγει τη βελτίωση της εικόνας του ιατρικού επαγγέλματος, αλλά και της ποιότητας παροχής υπηρεσιών, τόσο στον Ιδιωτικό, όσο και στον Δημόσιο Τομέα.

Ο λειτουργός της Υγείας, ο δικηγόρος και ο δικαστής, καθώς και ο δημοσιογράφος βρίσκονται απέναντι σε ζητήματα που δημιουργούν από τη μια οι διλημματικές καταστάσεις που προκύπτουν στην καθημερινή ιατρική πρακτική και από την άλλη η πολυσύνθετη διάσταση της σχέσης ασθενούς και ιατρού.

Συγχρόνως, η ψήφιση νομοθετημάτων, όπως ο Ν.3305/2005 για την «Εφαρμογή της Ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής» και άλλων, που αντιμετωπίζουν παρεμπιπτόντως θέματα Ιατρικής Ευθύνης, όπως ο Ν.3329/2005 για το «Εθνικό Σύστημα Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης», ο Ν.3370/2005 για την «Οργάνωση και Λειτουργία των Υπηρεσιών Δημόσιας Υγείας» και ο Ν.3402/2005 για την «Αναδιοργάνωση του Συστήματος Αιμοδοσίας», έφεραν στο προσκήνιο την ανάγκη για ενημέρωση και συζήτηση γύρω από δεοντολογικά, ηθικά και νομικά ζητήματα που απασχολούν την ιατρική πράξη.

Ο ιατρός και οι λειτουργοί της Υγείας, γενικότερα, ο δικηγόρος και ο δικαστής, καθώς και ο δημοσιογράφος, ως διάμεσος στην ενημέρωση της κοινής γνώμης, βρίσκονται ολοένα συχνότερα απέναντι σε ζητήματα που δημιουργούν από τη μια οι διλημματικές καταστάσεις που προκύπτουν στην καθημερινή ιατρική πρακτική και από την άλλη η πολυσύνθετη διάσταση της σχέσης ασθενούς και ιατρού, με μέτρο όχι μόνο την ιατρική και τη νομική, αλλά και τη φιλοσοφική, θεολογική και κοινωνιολογική θεώρηση και αξιολόγησή τους.

Στην ανάγκη, αυτή, της ενημέρωσης και διεπιστημονικής ανταλλαγής απόψεων έρχεται να συνεισφέρει η Διημερίδα που άρχισε σήμερα, με οργανωτική ευθύνη της Α' Διοίκησης της Υγειονομικής Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας, υπό την αιγίδα των Υπουργείων Υγείας και Δικαιοσύνης, και με τη συνεργασία επιστημονικών φορέων που εμπλέκονται στη διαχείριση των ζητημάτων αυτών.

Ως Πρόεδρος της οργανωτικής επιτροπής, τους ευχαριστώ όλους για την συνδρομή τους στην επιτυχία της Διημερίδας. Ευχαριστώ, επίσης, τα μέλη της οργανωτικής και της επιστημονικής επιτροπής, καθώς και τους χορηγούς επικοινωνίας για την καθοριστική βοήθειά τους.

Ευχαριστώ ιδιαίτερα όλους τους διακεκριμένους ομιλητές που απεδέχθησαν την πρόσκλησή μας να αναπτύξουν, στη Διημερίδα, και να μας μεταφέρουν τις γνώσεις τους γύρω από μια πλούσια και επίκαιρη θεματολογία, που αναφέρεται σε ενότητες όπως η Βιοηθική, η Ιατρική Ευθύνη και Δεοντολογία, το Ιατρικό Απόρρητο και τα Προσωπικά Δεδομένα, τα ΜΜΕ και η άσκηση της Ιατρικής, οι μεταμοσχεύσεις, η ευθανασία, η υποβοηθούμενη αναπαραγωγή και η γενετική τεχνολογία. Τέλος, ευχαριστώ όλους τους έγκριτους Προέδρους - Συντονιστές των Στρογγύλων Τραπεζών και Διαλέξεων για την επιστημονική συμβολή τους.

Είμαι βέβαιος ότι, όσοι παρακολουθήσουμε τις εργασίες της Διημερίδας, θα έχουμε πολλά να κερδίσουμε και σας ευχαριστώ όλους για την παρουσία σας. IB